

ตลาดข้าวหนึ่งโลก และการส่งออกของไทย

ข้าวหนึ่งหรือข้าวพาร์บอยส์เป็นข้าวสารที่ใช้ในการบริโภค โดยผ่านกระบวนการนำเอาข้าวเปลือกไปแช่น้ำ แล้วจึงผ่านการนึ่งด้วยความร้อนจากนั้นนำมาตากให้แห้ง ก่อนจะสีเอาเปลือกออกเพื่อให้ได้เมล็ดข้าวสาร ซึ่งเป็นวิธีการนอมข้าวให้เก็บไว้ได้นานและเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของครัวเรือนในอินเดียและแพร่กระจายไปในเอเชียใต้ ซึ่งเป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก ผู้คนในภูมิภาคดังกล่าวได้รู้จักการทำข้าวหนึ่งโดยกระบวนการผลิตดั้งเดิม เพื่อเก็บไว้บริโภคในครัวเรือนมานานับพันปี ซึ่งต่อมาการผลิตข้าวหนึ่งได้พัฒนาขึ้นเป็นธุรกิจในระบบอุตสาหกรรมพร้อมๆ กับการขยายตัวของการค้าข้าวหนึ่งไปในตะวันออกกลาง ยุโรป อเมริกา และในแอฟริกา

ตลาดการค้าข้าวหนึ่งของโลก

ในภูมิภาคเอเชียเป็นทั้งแหล่งผลิตและแหล่งบริโภคข้าวที่สำคัญ ประมาณร้อยละ 85 ของการบริโภคข้าวของโลกจำนวน 482 ล้านตันข้าวสารในปี 2558 นั้น เป็นการบริโภคข้าวของประชากรในเอเชีย ทั้งนี้ประชากรในเอเชียตะวันออกและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะนิยมบริโภคข้าวสารขัดขาวมากกว่าการบริโภคข้าวหนึ่ง ส่วนประชากรในเอเชียใต้จะนิยมบริโภคข้าวหนึ่งกันเป็นส่วนใหญ่ ข้อมูลจาก Global Trade Atlas อ้างโดย รศ.ดร.เริงชัย ต้นสุชาติ และคณะ ป่งชี้ว่าปริมาณการค้าข้าวหนึ่งของโลกในปี 2556 มีประมาณ 6.07 ล้านตัน หรือคิดเป็นร้อยละ 14.68 ของปริมาณการค้าข้าวโลก

ตลาดแอฟริกาจะเป็นตลาดนำเข้าที่สำคัญของข้าวหนึ่งโดยมีการนำเข้าเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 75.77 (4.60 ล้านตัน) ของปริมาณข้าวหนึ่งในตลาดการค้าโลก (ตารางที่ 1) ประเทศที่นำเข้าสำคัญในแอฟริกา ได้แก่ เบนิน แอฟริกาใต้ แคมeroon ไลบีเรีย โอวอริโคสต์ ไนจีเรีย และกินี เป็นต้น ส่วนในภูมิภาคตะวันออกกลางจะมีสัดส่วนทางการตลาดข้าวหนึ่งรองลงมา โดยมีการนำเข้าประมาณ 0.71 ล้านตัน หรือร้อยละ 11.70 ของปริมาณข้าวหนึ่งในตลาดโลก ประเทศนำเข้าที่สำคัญในภูมิภาคตะวันออกกลาง เช่น ซาอุดีอาระเบีย เยเมน สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ โอมาน และอิหร่าน เป็นต้น

สำหรับในภูมิภาคเอเชียมีปริมาณการนำเข้ารวมประมาณ 0.386 ล้านตัน หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 6.36 ของตลาดนำเข้า โดยมีประเทศบังกลาเทศนำเข้ามากที่สุด รองลงมาได้แก่ สิงคโปร์ เนปาล และอินโดนีเซีย สำหรับสัดส่วนของการนำเข้าข้าวหนึ่งในยุโรปและอเมริกามีการนำเข้าข้าวหนึ่งไม่มากนักคิดเป็นร้อยละ 3.35 และ 2.07 ของตลาดนำเข้าทั้งหมดตามลำดับ

ตารางที่ 1 ปริมาณการนำเข้าข้าวหนึ่งตามภูมิภาคต่างๆ ในปี 2556 (หน่วย: ตัน)

	แอฟริกา	ตะวันออกกลาง	เอเชีย	ยุโรป	อเมริกา	อื่นๆ	รวม
จำนวน	4,597,859	707,754	385,776	202,979	125,687	47,921	6,067,976
ร้อยละ	75.77	11.66	6.36	3.35	2.07	0.79	100.00

ที่มา: Global Trade Atlas อ้างอิงโดย รศ.ดร.เริงชัย ต้นสุชาติ และคณะ ปี 2556

อย่างไรก็ตาม ทั้งในภูมิภาคแอฟริกาและตะวันออกกลางนอกจากจะนำเข้าข้าวหนึ่งแล้วยังนำเข้าข้าวสารเจ้า ข้าวหอม และข้าวบาสมาคี อีกด้วยเช่นกัน เพราะในภูมิภาคดังกล่าวมีการผลิตข้าวภายในภูมิภาคน้อยและมีอุปทานผลผลิตข้าวไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคภายในภูมิภาคจึงต้องนำเข้าเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดภาวะความขาดแคลนอาหาร

ตลาดข้าวหนึ่งเป็นตลาดผู้ขายน้อยราย

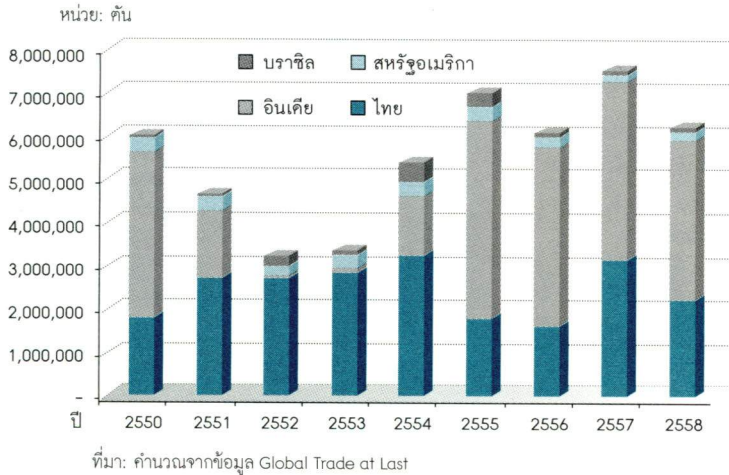
ตลาดข้าวหนึ่งเป็นตลาดผู้ขายน้อยรายเพราะมีประเทศผู้ส่งออกข้าวหนึ่งรายสำคัญ 4 ประเทศ ได้แก่ อินเดีย ไทย สหรัฐอเมริกา และบราซิล (ภาพที่ 1) โดยไทยและอินเดียจะสลับกันเป็นผู้ถือครองตลาดรายใหญ่ เดิมทีอินเดียเป็นผู้ถือครองรายใหญ่ในตลาดข้าวหนึ่งมาอย่างยาวนานและเป็นผู้ผลิตข้าวหนึ่งที่สำคัญของโลก

การเป็นตลาดผู้ขายน้อยรายของข้าวหนึ่งทำให้พบว่าเมื่อมีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงในนโยบายการส่งออกของประเทศผู้ส่งออกรายใหญ่รายหนึ่ง ย่อมส่งผลกระทบต่อสัดส่วนทางการตลาดของผู้ส่งออกที่เป็นคู่แข่งกันในตลาดการค้า ดังเช่นกรณีของภาวะวิกฤตข้าวแพงที่เกิดขึ้นในปี 2551 อินเดียที่ เป็นผู้ส่งออกข้าวหนึ่งรายใหญ่ของโลกมาอย่างยาวนานได้มีนโยบายห้ามการส่งออกข้าวที่ไม่ใช่ข้าวบาสมาคีต่อเนื่องมาจนถึงช่วงปลายปี 2554 การจำกัดการส่งออกข้าวของอินเดียซึ่งรวมถึงข้าวหนึ่งด้วยในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นโอกาสให้การส่งออกข้าวหนึ่งของไทยมีปริมาณเพิ่มขึ้นและเข้าไปแทนที่ตลาดส่งออกข้าวหนึ่งของอินเดีย ทั้งนี้พบว่าปริมาณการส่งออกข้าวหนึ่งของไทยได้เพิ่มขึ้นจาก 1.88 ล้านตันในปี 2550 มาเป็น 3.17 และ 3.34 ล้านตันในปี 2553 และ 2554 ตามลำดับ การส่งออกที่เพิ่มขึ้นของไทยส่วนมากแล้วส่งไปในภูมิภาคแอฟริกา

อย่างไรก็ตาม การเป็นผู้ส่งออกข้าวหนึ่งรายใหญ่ของไทยในตลาดข้าวหนึ่งนั้นเกิดขึ้นได้ไม่นาน กล่าวคือในช่วงปลายปี 2554 จนถึงต้นปี 2557 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในนโยบายเรื่องข้าวของไทย รัฐบาลไทยในขณะนั้นมีนโยบายยกระดับราคาข้าวเปลือกภายใต้โครงการรับจำนำราคาสูงกว่าราคาตลาดถึงเกือบร้อยละ 50 และรัฐเป็นผู้ซื้อหรือส่งออกในระดับราคาที่สูงกว่าคู่แข่งกันในตลาดขณะนั้น ประกอบกับในช่วงปลายปี 2554 อินเดียเปลี่ยนนโยบายโดยได้ยกเลิกการจำกัดการส่งออกข้าวสารและข้าวหนึ่ง จึงส่งผลให้อินเดียหวนกลับมาเป็นผู้ส่งออกข้าวหนึ่งรายใหญ่ในปี 2555 ต่อเนื่องมาจนถึงปี 2558 โดยในปี 2558 อินเดียได้ส่งออกข้าวหนึ่งที่มีสัดส่วนถึงร้อยละ 58.70 หรือกว่าครึ่งของการส่งออกข้าวหนึ่งโลก ส่วนไทยมีสัดส่วนของการส่งออกเพียงร้อยละ 35.93 ดังนั้นในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาอาจกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงในส่วนแบ่งของตลาดข้าวหนึ่งทั้งของไทยและอินเดียจึงขึ้นอยู่กับความแปรปรวนของนโยบายเรื่องข้าวของประเทศทั้งสองเป็นปัจจัยสำคัญ

ภาพที่ 1 ปริมาณการส่งออกข้าวหนึ่งของผู้ส่งออกสำคัญ 4 ประเทศ ปี 2550-2558

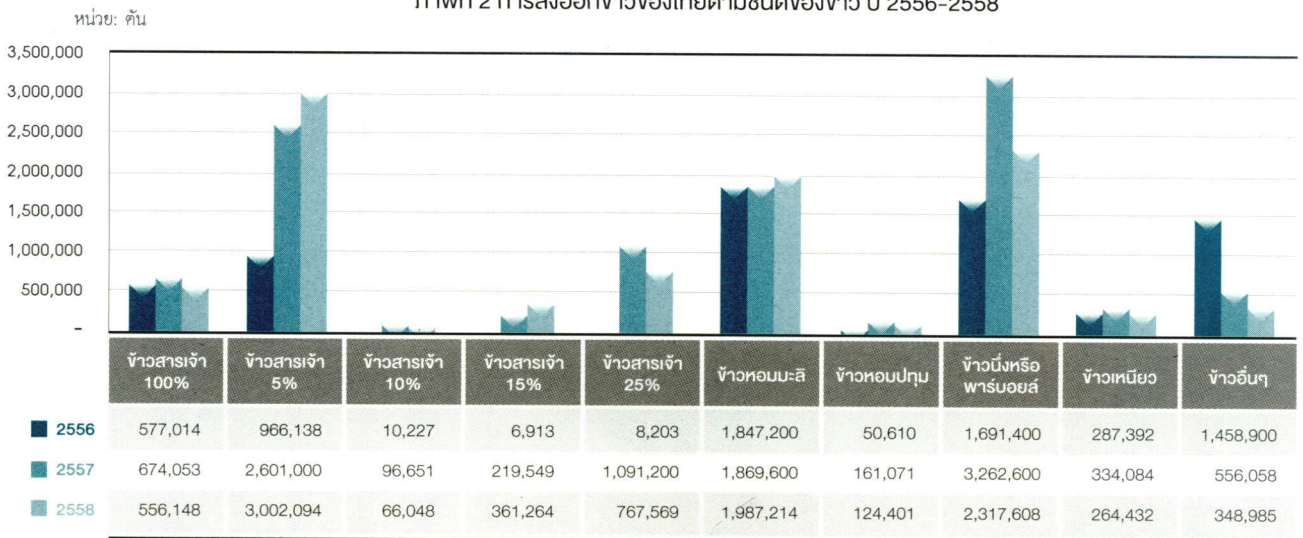
การส่งออกข้าวหนึ่งของไทย

การส่งออกข้าวหนึ่งของไทยมีสัดส่วนประมาณหนึ่งในสี่ของปริมาณการส่งออกข้าวของไทยโดยรวม ทั้งนี้หากแบ่งการส่งออกข้าวเป็น 5 ชนิดด้วยกัน ได้แก่ ข้าวสารเจ้า ข้าวหอม ข้าวเหนียว ข้าวหนึ่ง และอื่นๆ ในปี 2558 ไทยมีการส่งออกข้าว โดยรวม 9.80 ล้านตัน ในจำนวนนี้เป็นการส่งออกข้าวหนึ่ง 2.32 ล้านตัน หรือร้อยละ 23.67 ปริมาณการส่งออกข้าวหนึ่งดังกล่าวแม้ว่าจะเพิ่มขึ้นจากปี 2556 แต่ก็ลดต่ำกว่าการส่งออกในปี 2557 ที่ส่งออกได้ถึง 3.26 ล้านตัน (ภาพที่ 2)

ตลาดส่งออกข้าวหนึ่งของไทยนับได้ว่าเป็นตลาดในกลุ่ม mass ที่สินค้าสามารถทดแทนกันได้ง่ายในกลุ่มของผู้ซื้อ ผู้ซื้อจึงให้ความสำคัญในเชิงปริมาณและราคามากกว่าคุณภาพ ส่งผลให้ปริมาณการส่งออกของผู้ขายเคลื่อนไหวไปตามทิศทางราคาของคู่แข่งชั้นในตลาดเป็นสำคัญ

หากนำข้อมูลการส่งออกข้าวหนึ่งของไทยย้อนหลัง 3 ปี (จากปี 2556-2558) มาหาค่าเฉลี่ย เพื่อตรวจหาการกระจายการส่งออกข้าวหนึ่งของไทยไปในภูมิภาคต่างๆ ของโลก จากจำนวนข้าวหนึ่งในการส่งออกของไทยเฉลี่ย 2.42 ล้านตัน นั้นได้มีการส่งออกไปยังตลาดแอฟริกาเฉลี่ย 1.88 ล้านตัน หรือร้อยละ 84.85 ของข้าวหนึ่งส่วนตลาดตะวันออกกลางมีสัดส่วนรองลงมาหรือร้อยละ 10.63 (ตารางที่ 2) สำหรับการส่งออกไปยังตลาดในภูมิภาคยุโรป เอเชีย อเมริกา และโอเชียเนีย พบว่ามีสัดส่วนเป็นจำนวนน้อย ซึ่งข้อมูลดังกล่าวบ่งชี้ว่าแอฟริกาเป็นตลาดข้าวหนึ่งที่สำคัญของไทย

ภาพที่ 2 การส่งออกข้าวหนึ่งของไทยตามชนิดของข้าว ปี 2556-2558

ที่มา: จำนวนจากข้อมูลศุลกากร

ตารางที่ 2 ปริมาณการส่งออกข้าวหนึ่งไทยไปในภูมิภาคต่างๆ ของโลก ปี 2556-2558

ปี	เอเชีย	ตะวันออกกลาง	ยุโรป	แอฟริกา	อเมริกา	โอเชียเนีย	รวม
ปริมาณการส่งออก (ล้านตัน)							
2556	423	228,686	58,121	1,401,409	482	2,376	1,691,497
2557	2,332	252,904	116,815	2,883,957	4,059	2,452	3,262,609
2558	2,358	291,481	132,626	1,884,197	4,458	2,489	2,317,608
เฉลี่ย	1,703	257,690	102,521	2,056,521	3,000	2,439	2,423,874
ร้อยละ	0.07	10.63	4.23	84.85	0.12	0.10	100.00

ที่มา: คำนวณจากข้อมูลกรมศุลกากร

แม้ว่าสถานการณ์การส่งออกข้าวหนึ่งของไทยในปี 2557 และปี 2558 ได้ปรับตัวดีขึ้นกว่าปี 2556 อันเป็นผลจากการยกเลิกโครงการรับจำนำข้าวระดับราคาสูงและยกเลิกการแทรกแซงกลไกตลาดข้าวเปลือกทำให้ราคาข้าวหนึ่งไทยในตลาดส่งออกลดลงมาอยู่ในระดับที่พอจะแข่งขันได้กับคู่แข่งในตลาด แต่ไทยก็ไม่สามารถจะดึงเอาส่วนแบ่งการตลาดโดยเฉพาะในแอฟริกาเพื่อให้ไทยเป็นผู้ส่งออกรายใหญ่กลับคืนมาจากอินเดียได้

ดังนั้น การที่ตลาดข้าวหนึ่งเป็นตลาดที่มีผู้ขายน้อยราย ทำให้อนาจการส่งออกข้าวหนึ่งของไทยจะขยายตัวหรือหดตัวอย่างไรนั้น นโยบายการส่งออกข้าวหนึ่งของคู่แข่งในตลาด รวมถึงนโยบายภายในของไทยที่จะสะท้อนถึงความสามารถในการแข่งขันของข้าวหนึ่งไทย นับว่ามีความสำคัญอย่างมาก อีกทั้งการที่ข้าวหนึ่งเป็นสินค้าที่ทดแทนกันได้ง่ายในตลาดส่งออก จึงทำให้การแข่งขันทางด้านราคาและต้นทุนของสินค้านับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้

แหล่งข้อมูลจาก

รศ.ดร.เร็กซ์ ดันสุชาติ, ศ.ดร.อารี วิบูลย์พงศ์ และ รศ.ดร.วิมลนัยวรรณจันทรวิธา (2016) การเพิ่มศักยภาพทางการตลาดและการขยายตลาดของข้าวพาร์บอยล์ เอกสารวิจัยนำเสนอต่อศูนย์ประสานงานโครงการบริหารจัดการงานวิจัยเรื่องข้าว สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร, 2559